



SAKARYA ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

OMELJAN PRİTSAK ARMAĞANI

A TRIBUTE
TO
OMELJAN PRITSAK



Editörler

Prof. Dr. Mehmet ALPARGU
Doç. Dr. Yücel ÖZTÜRK

SAKARYA ÜNİVERSİTESİ YAYIN NO: 51

**OMELJAN PRITSAK
ARMAĞANI**

**A TRIBUTE TO OMELJAN
PRITSAK**

Editörler

**Prof. Dr. Mehmet ALPARGU
Doç. Dr. Yücel ÖZTÜRK**

SAKARYA

Temmuz 2007

OMELJAN PRITSAK (1919–2006)

*Salih YILMAZ**

GİRİŞ

Omeljan Pritsak, bitmek tükenmek bilmeyen bir enerji, sınırsız bir bilgi ve bilimsel düşüncce ile kendini bütünüyle bilime adamış bir insandır. Yurt dışında ve özellikle Amerika'da ve Ukrayna diaspora topluluğunun öncüsü olarak Harvard Üniversitesi, Ukrayna Araştırma Enstitüsü'nün uzun dönem yöneticiliğini yapmış, enerjisi ve bilgisi ile önder olmuştür. Pritsak, önce Almanya ve daha sonra ise Ukrayna'da bazı önemli eserleri periyodik olarak yayımlamıştır. 1952 yılında anavatanı Ukrayna'da *Ungarische Jahrbücher*¹'in devamı olarak başlayan *Ural – Altatische Jahrbücher; Ungarische Bibliothek*'in bir devamı olan *Ural –Altatische Bibliothek*², *Philologiae Turcicae Fundamenta*³ (1959); ilk olarak hocası Agatangel I. Krymsky (1871 – 1942) tarafından temeli atılan (1927–1931) *Skhidnyi svit (Doğunun Dünyası)* (Kiev, 1993) adlı eserlerin kurucusu ve editörüdür. Pritsak, ilk olarak 1977 yılında yayına başlayan ve kendi alanında önemli bir yere sahip olmuş *Harvard Ukrayna Çalışmaları*'nın da kurucusudur. Pritsak'ın çalışma azmi ve ortaya koyduğu eserler,

* Dr. e-mail: salihyilmaz76@yahoo.com

¹ 1943 yılında Berlin'de 23. baskiya kadar devam eden bu eser 23. baskından sonra yayın hayatına devam etmemiştir.

² Bu eser 1955–1969 yılları arasında Wiesbaden: Harrassowitz'te 1–17 baskiya kadar yayın yapmıştır.

³ O. Pritsak bu esere makaleleriyle katkıda bulunmuştur. Yazmış olduğu makalelerinde Kıpçak, Ermeni – Kıpçak, Memlük – Kıpçak, Karaim, Karaçay ve Balkar, Modern Uygur ve Altay-Türkçeleri işlemiştir.

çalışmalarına dair yayımlanan bibliyografilerde kısmen de olsa gösterilmiştir.⁴

Pritsak'ın 1946 yılında başlayan akademik yaşamı vefat ettiği 2006 yılına kadar aralıksız devam etmiştir. Yaklaşık 500 civarında değişik türde akademik çalışmaya imza atan Pritsak, 67 adet dil ve lehçeye hâkim olmasıyla aynı zamanda dünyanın sayılı dil bilimcilerinden idi. Bilmekte olduğu 67 adet lehçe ve dilin 12 adedini pratik olarak kullanma yeteneğine sahip idi.⁵ 1989 yılında Harvard Üniversitesi'nden emekli olan Pritsak, bu tarihten sonra da çalışmalarına devam etmiş, Türkoloji ve Kiev Rusyası alanında çalışan akademisyenlere danışmanlık yapmıştır. 29 Mayıs 2006 tarihinde, 87 yaşında vefat etmiştir.

A. ÇOCUKLUK VE GENÇLİK DÖNEMLERİ

Omeljan Pritsak, 7 Nisan 1919 tarihinde Ukrayna'nın Sambir bölgesindeki Luka'da doğdu. Omeljan Pritsak'a göre üç adet resmi doğum günü bulunmaktadır. 1928 sonbaharına kadar tüm belgelerinde doğum günü 14 Mayıs 1919 olarak gösterilmektedir. 1928–1936 yılları arasındaki belgelere göre 7 Nisan 1918'de doğmuştur. 1936'dan sonra işlenen belgelere göre ise doğum tarihi 7 Nisan 1919 olarak değiştirilmiştir. Bu son tarih Pritsak tarafından resmi doğum günü olarak kullanılmıştır. Doğum tarihlerinin bu kadar karmaşık olmasının sebepleri vardır. Pritsak, 1928 yılı baharında Gimnazyum sınavını geçtiğinde bu okula kabulü için doğum belgeleri istenmiştir. Pritsak'ın annesi memleketi Sambir yakınındaki Luka

⁴ O. Pritsak hakkında hayattayken de biyografisine dair denemeler yapılmıştır. Buna dair *Eucharisterion: Essay Presented to Omeljan Pritsak on His Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, Cambridge, MA: Ukrainian Research Institute, Harvard University (HURI), (*Altmışinci doğum gününde meslektaşları ve öğrencileri tarafından kendisine sunulan denemeler* (Cambridge, MA: Ukrayna Araştırma Enstitüsü, Harvard Üniversitesi [HURI]) 1980; *Harvard Ukrainian Studies*, No: 3–4, 1980; "Bibliography of Omeljan Pritsak", *Harvard Ukrainian Studies*, Adelphotes: A Tribute to Omeljan Pritsak by His Students, ed. Frank E. Sysyn, No: 7, Cambridge, MA: HURI, 1991; "Bibliohrafiia prats' O. I. Pritsaka za 1981–1994" *Skhidnyi svit*, No:1–2, Kiev 1994, s. 21–28; O. Pritsak'ın yapmış olduğu çalışmaların bir kısmı ise *Studies in Medieval Eurasian History*, Variorum Peprints, London 1981 adlı eserde bulunmaktadır.

⁵ <http://www.kyrgyz.ru/>, Форум: "Центральноазиатского исторического сервера", Клуб: ентральноазиатского исторического сервера", Жизнь знаменитых людей (ЖЗЛ).

kasabasına doğum belgesini almak için gittiğinde kilise papazı kilise kayıtlarını incelerken doğum tarihinin 14 Mayıs olmadığını bu tarihin vaftiz günü olduğunu tespit etmiştir. Doğum günü olarak 7 Nisan tarihi belirlenmiştir. Pritsak, bu dönemde doğum tarihi ile fazla ilgilenmemiştir. Fakat soyadı ile annesinin evli olduğu adamın soyadının tutmadığını fark ettiğinde doğum belgeleri konusunda araştırma yapmaya karar vermiştir. Annesinin özel eşyalarına bakarken 29 Haziran 1918 tarihli evlenme belgesini bulmuştur. Daha sonra büyük anne ve büyüğbabasına rica ederek gerçek doğum belgelerini araştırmaya karar vermiştir. Kayıtlar Latince olduğu için biraz zorlansa da sonunda gerçek bilgilere ulaşmıştır. Bu, Pritsak'ın tarihi belgelerle ilk tanışıklık dönemidir. Pritsak, kendisini Koç burcunun özelliklerini taşıyan tipik bir insan olarak tanımlamaktadır. Ona göre inatçı ve enerji doludur. Özellikle imkânsız görünen işlere merak salmasıyla ünlüdür.⁶

Omeljan Pritsak, büyük devletlerin çekişmeler içinde olduğu dönemde, yani 1919 yılında altı aylıkken öksüz kalmıştır. Makine mühendisi olan gerçek babası Ukraynalı bir esir olarak Brest-Litovsk'ta hayatını kaybetmiştir. Üvey babası Pavlo Saramaha Ukraynalı bir tüccardır.⁷

Pritsak, çocukluğunu ilk yıllarda renkli resim ve yazmalara ilgi duymuştur. Bu ilgisinden dolayı daha 4 yaşındayken okuma yazma öğrenmiştir. Bu dönemde gazete ve dergilerden kral ve politikacıların resimlerini keserek koleksiyon yapmıştır. 6 yaşına geldiğinde dünyadaki birçok kral ve politikacının isimlerini ezbere bilmektedir. 7 yaşında ise yaşayan veya hayatını kaybetmiş bütün siyasi kişilerin kronoloji ve şerecelerini oluşturmaya başlamıştır.⁸

1928–1929, yıllarında Avusturya klâsik tarzında Latince ve Yunanca eğitim veren Gymnasium Lisesi'ne başlamıştır. Bu okul daha önceleri "Jesuit Koleji" olarak adlandırılırken okul yönetiminin Polonya'ya geçmesiyle birlikte okuldaki tecrübeli profesörlerin yerini genç Polonyalı

⁶ Edward L. Keenan, "Omeljan Pritsak (1919–2006)[Obituary]", *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Vol. 7, No: 4. (2006), s. 932–933.

⁷ Omeljan Pritsak, "Apologia pro Sua (sic?)", *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları*, No: 2, Cambridge 1978, s. IX.

⁸ aynı makale, s. IX.

öğretmenler almıştır. Her ne kadar yeni öğretmenler tecrübesiz olsalar da, Pritsak okulda bulunan eski profesörlerin bıraktığı kütüphaneden oldukça yararlanmıştır. Bu kitapların çoğu Almanca olmasına rağmen zamanla bu kitapları okumayı başarmıştır. Okuduğu ilk kitap Ferdinand Justi'nin *Eski Fars Tarihi* olmuştur. Daha sonraları Theoder Mommsen'in *Roma Tarihi* ve Leopold Ranke'nin *Papazların Tarihi* adlı eserlerini okumuştur. Bu eserleri okumasından sonra eski Fars ve Roma tarihinin şecere ve kronolojik tablolarını yapmaya başlamıştır. Bu çalışmalarla ilave olarak Fransa, İngiltere, Almanya, Türkiye, Çin vb. ülkeler hakkında kültürel, siyasi ve sosyal araştırmalar yapmıştır. Eğitim gördüğü dönemde, Ukrayna devletinin yıkılması dolayısıyla ailesi tüm mal varlıklarını kaybetmiştir. Ukrayna'yı mağlup eden Polonya, ülkedeki malları devletleştirmiştir.⁹

Pritsak'ın ailesi her ne kadar onun iyi bir Ukraynalı olarak yetişmesini istemişlerse de tarihî şartlar buna imkân tanımamıştır. Bu nedenle de Pritsak'ı Polonya okullarına göndermeye karar vermişlerdir. Polonya hâkimiyetinde öğrenim hayatını devam ettirirken 1930 yılında Galicia (Galicia) bir iç savaşa sürüklenecektir. Ukrayna milliyetçileri, anarşist faaliyetlerde bulunarak Galicia'yı karıştırmışlardır. Polonya hükümeti buna çare olarak Ukraynalıların yoğunlukta yaşadığı köyleri boşaltmıştır. Pritsak bu dönemde bu tür olaylarla fazla ilgilenmese de okula yeni atanın matematik-fizik öğretmeni Jan Syrek'in okulun ilk gününde sınıfta onu örnek göstererek Ukraynalıları aşağılaması onun bu konulara olan ilgisini artırmıştır. Öz babasının Polonyalılar tarafından esir edilerek öldürülüğünü öğrendiğinde kafası tamamen karışmıştır. Çünkü kendisi tam bir Polonyalı olarak yetiştirilmişti. Ayrıca tuhaf olan diğer konu ise; Polonyalı olarak yetiştirilmesine rağmen Roma Katolигi değil de Yunan Katolигi (Uniate) idi. Ayrıca ailesi de Polonya kilisesine değil Rus (Ukrayna) kilisesine gidiyordu. Evde Lehçe konuşuluyordu. Bunun yerine eski Ukrayna dili konuşuluyordu. Annesinin Ukrayna dilini kullanması Pritsak'ı utandırıyorsa da belli bir süre sonra bu duruma alışmıştır. Pritsak, yaşadığı olaylardan sonra şu sonuçlara varmıştır: Buna göre Ukrayna büyük bir ülkenin adıydı. Bu ülkeye Galicia da dahildi. Konuştuğu Ruthenian dili Ukrayna halk diliydi. Öz babası bir Ukraynahydi ve görünüşe göre esir olmadan önce Ukrayna ordusunda görevliydi. Bundan dolayı da Polonya esir kampında ölmüştü. Son olarak

⁹ aynı makale, s. XIII-XIV.

kendisi aslında bir Polonyalı değil tamamıyla bir Ukraynalıydı. Pritsak'ın verdiği bu sonuçlar onun Ukrayna hakkında daha çok araştırma yapmasına neden olmuştur. Bu amaçla Ukrayna kitabevine giderek Lehçe-Ukraynaca sözlük ile Ukrayna bağımsızlık savaşıyla ilgili kitaplar almıştır. Fakat üvey babası bu kitapları sobaya atarak yakmıştır. Çünkü bu kitapları evlerinde bulundurmaktan korkuyorlardı. Pritsak da buna çare olarak iki Polonyalı ve iki Yahudi arkadaşıyla anlaşmış ve aldığı kitapları onların evlerinde saklamıştır. Daha sonra bir kitapçıyla anlaşarak aldığı bu kitaplara Lehçe kapaklar hazırlatmış ve evine götürmeyi başarmıştır. Bu kitapları geceleri okuyarak Ukrayna tarihi hakkında kendini yetiştirmiştir. Bu dönemde 12 yaşında olan Pritsak kendini tamamıyla tarihe adamıştır.¹⁰

Pritsak, bazı zamanlarda Türk tarihine de oldukça ilgi duymuştur. Çünkü Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müttefik olan Osmanlı Devleti, Galicia'yı fethetmiş ve Pritsak'ın anne ve babasının yaşadığı bölgeler de Türklerin egemenliğine girmiştir. Türk askerlerinin Luka şehrinin yöneticisi olan büyüğbabası ile iyi geçinmeleri ve ona saygı duymaları Pritsak'ın Türk tarihine ilgisini arttırmıştır. Bu bölgede yaşayan halk, Osmanlı türkü ve manilerini çok bezeniyordu. Ayrıca bir kısmı da Osmanlı subaylarına âşık olmuşlardır. Pritsak'ın annesi onun çocukluğunda onu uyutmak için Türkçe şarkılar söylüyordu. Pritsak çocukluk dönemlerini hatırladığında dinlediği şarkıların Türkçe olduğunun farkına varmıştır. Ayrıca Türkçe yüze kadar olan sayıları saymayı da çocukluğunda öğrenmiştir.¹¹

Pritsak 13 yaşındayken Fars tarihine ilgi duymaya başlamıştır. 1933 yılında okula atanın Leh edebiyat öğretmeni Dr. Franciszek Machalski, bir İran Edebiyatı uzmanıydı. Pritsak, öğretmeninin de tavsiyesiyle Farsça öğrenmeye başlamıştır. Farsçayı öğrenmesi Türkçeyi kolayca öğrenmesine de yardımcı olmuştur.

B. AKADEMİSYENLİK DÖNEMİ

1939'da Polonya Alman-Sovyet ortak işgaline uğradıktan sonra Galicia, Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiştir. Pritsak, Kiev'deki

¹⁰ aynı makale, s. XI-XIII.

¹¹ aynı makale, s. XIV.

Ukrayna Bilimler Akademisi'nde Krymsky ile İslam araştırmalarına başladıkten birkaç hafta sonra 1940'ın sonbaharında Kızıl Ordu'ya çağrılmıştır. Ufa'da (Başkır MSSC) askeri kariyerine başlamıştır. Burada kaldığı süre içerisinde Başkurt lehçesiyle yazılmış kitapları ve gazeteleri okumayı öğrenmiştir. Askerdeyken Kazak, Kırgız ve diğer Türk boylarından olan askerler sayesinde Türk dilini ve çeşitli lehçelerinin ayrıntılarını öğrenmeyi başarmıştır. Askerlik hayatı sırasında Ukrayna tarihini yeniden yazmaya karar vermiştir. Ancak yeni Ukrayna tarihini yazarken kesinlikle İslam kaynaklarını da kullanacaktır. Kiev Rusyası için Arap, Fars, Osmanlı, Kırım kaynakları öncelikli kaynaklar olmaliydi. Bu amaçla Osmanlıca ve Arapçaya öncelikli ve yoğun olarak çalışmaya başlamıştır.¹²

Pritsak, 1945 yılında yasa dışı olarak İsviçre'ye gitmiştir. Bilimsel çalışmalarını Ukrayna'da yapamayacağını anladığından dolayı Ukrayna'nın tarihi komşusu olan Türkiye vatandaşlığını kabul etmeyi ve bu vatandaşlığı kabul etmekle birlikte Osmanlı tarihi ile Osmanlı-Ukrayna ilişkilerine dair arşiv çalışmaları yapmayı göze almıştır. Fakat 1945 yılında Bern'deki Türkiye konsolosluğuna gittiğinde olumsuz yanıt almıştır. Çünkü hiçbir diplomatın pasaportsuz bir yabancıyı ülkesine sebepsiz kabul etmesi beklenemezdi. Türk konsolosluğundan aldığı olumsuz cevap nedeniyle yeniden Almanya'ya dönen Pritsak, Berlin Üniversitesi'nde akademik yaşamına başlamıştır. Türkiye planı başarısız olan Pritsak, 1948 yılında doktora unvanı aldığı Berlin ve Gottingen Üniversitelerinde eğitimine devam etmiştir.¹³ Bu dönemde Karahanlı İmparatorluğu'nun yönetim şeklini yeniden düzenlemek için araştırma yapmış ve Eski Türk-Uygur metinlerini inceleme fırsatı bulmuştur. En sevdiği branş tarih olduğu için, dil veya dil bilgisi konularına girmemeye özen göstermişse de hocası Schaeder ona gerçek bir tarihçinin aynı zamanda iyi bir dil bilimci olması gerektiğini söylemesiyle ikna olmuştur.¹⁴

¹² Omeljan Pritsak, "Apologia pro Sua (sic?)", s. XIV.

¹³ O. Pritsak doktora derecesini "Turkologie und Altaistik, Islamkunde und Slavistik" adlı eser ile felsefe alanında almıştır. Onun, "Apologia pro Sua (sic?)", *Journal of Turkish Studies / Türkük Bilgisi Araştırmaları*, No: 2, Cambridge 1978, s. IX-XVIII isimli eserindeki çalışması doktora konusunu biraz olsun açıklamaktadır.

¹⁴ Omeljan Pritsak, "Apologia pro Sua (sic?)", s. XIV-XV.

Pritsak “felsefe doktoru” ünvanını aldıktan sonra Ukrayna’da hüküm süren özellikle Hunlar ve eski Orta Asya imparatorluklarıyla ilgilenmeye başlamıştır. 1951-1952’de Macar bilim adamı Von Farkas önderliğinde *Ural-Altaische Jahnburcher* dergisi çıkmaya başlamış ve uluslararası özel “*Societas Uralo-Altaica*” kurulmuştur. Bu derginin kuruluş aşamasında Pritsak da yardımcı olmuştur. Pritsak, yaşıyan Türk dillerini öğrenmekle meşgul iken, Moğol ve Tungus dillerini de öğrenmeye başlamıştır. Çünkü bu dönemde Türkoloji ve Altayistik çalışmalar Almanya’da henüz geçerli bir dal olarak kabul edilmemiştir. Türkoloji sadece Osmanlı tarihi ile özdeşleştirilmiştir. Bu nedenle de bu alanda fazla sayıda bilim adamı çalışmıyordu. Bu gibi nedenler Pritsak’ı bu alana yönlendirmiştir. 1964 yılına kadar Ural-Altay konusunda çalışan Pritsak, bu tarihten itibaren Ukrayna tarihi ile ilgili çalışmalarla ağırlık vermeye karar vermiştir. Bu fikir, onun 1961-1962 yıllarında Harvard’ta kaldığı dönemde şekillenmiştir. 1964 yılında Harvard Üniversitesi’nde çalışmaya başladıkten sonra hem Amerika’da hem de Kanada’da bir kampanya başlatarak Ukrayna Araştırma Enstitüsü’nü kurmayı başarmıştır (1967).¹⁵

Omeljan Pritsak’ın hayatının ilk on beş yılı savaş dönemi dolayısıyla karmaşıklık arz etmektedir. 1950-1965 yılları arasında Türkoloji ve Altayistik çalışmalarını uluslararası alanda organize etmeye çalışmış, 1967-1976 yılları arasında ise Harvard Üniversitesi’nde Ukrayna çalışmalarını canlandırmakla meşgul olmuştur. 1977 yılında kalp ameliyatı olduğu için çalışmalarına bir yıl ara vermek zorunda kalmıştır. Pritsak, Hamburg Üniversitesi’nde Türkoloji profesörü olduktan sonra 1960 - 1961 sıralarında Harvard Üniversitesi’ne davet edilmiş, ancak 1961 yılında Washington Üniversitesi’nde çalışmaya başlamış; Harvard Üniversitesi’ne ise 1964 yılında dilbilim ve türkoloji profesörü olarak girmiştir. Pritsak, Cambridge’e geldiği zaman Türk ve Altay dilbiliminde uluslararası seviyede tanınan bir uzman ve Avrasya bozkırlarının tarihi ve kültürü hakkında önde gelen bir otorite olmuştur. Harvard’da, Ukrayna tarihi hakkındaki daha önceden başlamış olduğu çalışmasını ve Ukrayna’nın geçmişi hakkındaki analizlerini daha geniş kapsamda devam ettirmiştir.¹⁶

¹⁵ Omeljan Pritsak, “Apologia pro Sua (sic?)”, s. XVII-XVIII.

¹⁶ Ken Gewertz, “Linguistics, history scholar Pritsak 87”, *Harvard University Gazete*, 15 June 2006.

Pritsak, 1967 yılında Harvard Üniversitesi'nde, Batı'daki Ukrayna ile ilgili çalışmaların geliştirilmesi için üç ayrı kursüye (tarih, edebiyat, filoloji) sahip olan sağlam bir kuruluşun ve bir araştırma enstitüsünün oluşturulmasını önermiştir. Bu proje için gerekli fonlar Kuzey-Amerika Ukrayna Diaspora Topluluğu, Ukrayna Çalışmaları Fonu sayesinde başarılı olmuştur. Ukrayna Araştırma Enstitüsü, 1973 yılında hayatı geçirilmiş ve bu organizasyonun ilk yöneticiSİ Pritsak olmuştur. Pritsak, 1975 yılında Harvard Tarih Bölümü içerisindeki Ukrayna tarihi Hrushevsky Kürsüsü'ne atanmıştır. Ukrayna kütüphane koleksiyonlarının geliştirilmesi konusundaki bir dizi haftalık seminerin yapılmasına yardımcı olmuş ve Ukrayna tarihine ait kullanabilir başlıca metinleri, benzer kopyaları ve çevirileri oluşturan bir dizi basılı eseri dünya çapındaki araştırmacıların hizmetine sunmuştur.¹⁷



Omeljan Pritsak (1919–2006), Harvard Üniversitesi

Pritsak, kendine has öğretim şekli ve enerjik örneklemeleri yoluyla ABD, Kanada, Avrupa ve Asya'daki pek çok önemli akademik mevkiiyi doldurmak üzere giden doktora öğrencileri öncelikli olmak üzere, onlarca

¹⁷ <http://www.brama.com/pipermail/aaus-list>

öğrencisini eğitebilmiş ve etkileyebilmiştir. Bu öğrencilerin alanlar içindeki dağılımları, Pritsak'ın kendi özel geniş alanlı meraklarını yansımaktadır. Öncelikli olarak, Türk ve Altay dili üzerine çalışan araştırmacıları, ama aynı zamanda Slavist ve tarihçileri de desteklemiştir. Doğu Avrupa'nın ve daha geniş olarak Avrasya'nın eski Rus tarihi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır.

Engin bilgiye sahip bir bilim adamı olarak Pritsak, 1938 yılından ölümüne kadar 900'den fazla kişinin bibliyografisini hazırlamış (çeviriler ve yeniden yayımlamalar dahil olmak üzere) olup bunların pek çoğu ayrıntılı bir şekilde hazırlanmış temel kaynaklardır.¹⁸ Bu konuda en önemlileri "*Slavlar ve Avarlar*" ve "*Orientierung und Farbsymbolik*" adlı eserlerdir. Her ikisi de şu anda eskimiş olmakla beraber hâlâ kendilerinden söz ettirebilen eserlerdir.¹⁹ En orijinal çalışmalarından birisi, ölümüyle beraber tamamlanamamış olan ve fazla iddialı olduğu için tartışmalara yol açmış bulunan *Rusların Kökenleri*'dir. Bu eser, sayısız alandaki hayal gücü daha az kuvvetli olan uzmanlarda hatırlı sayılır iftirazlar ortaya çıkartmıştır ve bu esere her zaman bir saldırı olmuştur.²⁰

Pritsak, çalışmalarının neredeyse tamamında, fazlasıyla yapısalıdır. Özellikle Jakobson'un 1960'ların ortalarında yayınladığı *Slav dillerinin ve şiirsellığının uluslararası günlüğü* (The Hague: Mouton) adlı eser buna bir örnek teşkil edebilir. Pritsak, soy kütüğü (*secere*) ve kronoloji konularında nesline dair yeni bazı keşiflerle başlamasına rağmen oldukça dikkat çekici bir yapısalçı bakış açısı takınmıştır.²¹

Omeljan Pritsak, *Kökler* adlı eserini inceleyen uzmanların belirtikleri gibi, kendini aşabilirdi. Eleştiriye tahammülü yoktu ve

¹⁸ O. Pritsak'ın hazırladığı ilk bibliyografa Ivan Mazepa (1639 -1709) hakkında olmuştur. Bk. "Dlia Omelianu Pritsaka: Memuarnyi zhmutok do 75-richchia", *Skyhidnyi svir*, No: 1 - 2, 1994.

¹⁹ Bk. O. Pritsak, "The Slavs and the Avars", *Settimane di studio del Centro italiano di studii sull'alto medioevo*, No: 30, Spoleto, 1983, s. 353-435; aynı müellif, "Orientierung und Farbsymbolik", *Speculum*, No: 4, 1953; aynı müellif, *Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century*, (with Norman Golb), Ithaca, Cornell University Pres, New York 1982. Bu eserin Rusça çevirisini: *Khazarsko-evreiskie dokumenty X veka*, Moscow 1997.

²⁰ Pritsak'ın eserinin eleştirisi için bk. Gottfried Schramm, "Neues Licht auf die Entstehung der Rus?", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, 31, 2, 1983, s. 210-228.

²¹ Edward L. Kenan, *aynı makale*, s. 934-935.

eleştirmenlerin görüşlerine uymak konusunda çok az enerji sarf ediyordu. Fakat onun bulunduğu yer mevcut tartışmaların daha ötesindeydi ve orada onun Doğu Slavlarının kültürel tarihlerinin İskandinavların, Türklerin, Baltıklıkların ve diğer Slav topluluklarının deneyimlerinin ve bu toplulukların kendi dillerindeki kaynaklarının da tamamen hesaba katılarak, mutlaka en geniş Avrasya koşullarıyla gözlemlenmesine dair ısrarı bulunuyordu.²²

Pritsak'ın, Rusların kökenleri konusunda verdiği sonuçların doğruluğunu sorgulayan bu kişilerin büyük çoğunluğunun, tarihi esas olarak milli kategorilerde görmesi hiçbir şeye dejmez. Kendisini Ukrayna tarihine adamış olmasına rağmen o kesin bir biçimde bunu yapmamıştır. Bu konu hakkındaki en son genel makalelerinden birinde, özellikle bir ifadesi vardır: "Ukrayna'nın tarihi, Ukraynalı ırksal kitlenin tarihi değildir. Fakat tarafsız bakış açısından, doğrusal zamanda ölçüldüğünde, şu andaki Ukrayna bölgesinde geçmişte var olmuş bulunan bütün devlet ve toplulukların tarihidir."²³

Pritsak ayrıca, bazen iddia edildiği gibi "Normanist" de değildir. Hrushevsky Kürsüsü'ndeki açılış dersi, Gerhard Friedrich Müller'in 1749 yılındaki İmparatorluk Bilimler Akademisi'ndeki "*Origines gentis et nominus Russorum*" dersinin sebep olduğu kargaşanın tarihi ile başlamaktayken, daha sonraki çalışması İskandinavların "*Kievli Rus*" olarak bilinen mevcudiyetlerinin kuruluşundaki rolünü etkilemiştir. VIII. ve IX. yüzyıllarda ortaya çıkan bu mevcudiyetin özünde çoklu etnik ve çok kültürlülük olduğu konusunda, sarsılmaz bir biçimde ısrarcı olmuştur.²⁴

Pritsak, 1989 yılında Harvard'dan emekli olunca, Ukrayna'nın kendi bünyesindeki akademik tarihsel çalışmaların yeniden canlandırılması için daha fazla zaman ayrılmış, Sovyetler Birliği sonrası mücadelenin daha fazla içinde bulunmuştur. Ukrayna Bilimler Akademisi'nin ilk seçilmiş yabancı üyesi olmuş ve bu alanda üniversite seviyesindeki tarihsel bilimin ihmali edilmiş olan diğer pek çok alanında

²² Pritsak, katı bir "Avrasyacı" değildi. Fakat bazı bilim adamları kendisini ırkçı, Rus merkezli, kaderci olarak nitelemişlerdir. Bk. Margarita Georgievna Vandalkovskaia, *Istoricheskaiia nauka rossiiskoi emigratsii: "Evraziiskii soblazn"*, Pamiatniki istoricheskoi mysli, Mokva 1997.

²³ O. Pritsak, "Shcho take istoriia Ukrainy?", *Slovo i chas*, No: 1, Kiev 1991, s. 53–60.

²⁴ Edward L. Kenan, *ayni makale*, s. 935-936.

yeni programlar sunarak Kiev'deki Doğu Çalışmaları Enstitüsü'nü canlandırmıştır. Ne yazık ki yine de onun dirayet ve dinamizmindeki tek bir adam bile, Sovyetler Birliği sonrası dönemin biliimsel politika ve entrikalarının karmaşık dokusundan kendini kurtaramamış ve bu yıllar hayal kırıklıkları ile dolu geçmiştir.

Omeljan Pritsak 29 Mayıs 2006 tarihinde vefat etmiştir. Omeljan Pritsak'ın anısı, karısı Larysa Hvozdik Pritsak, ilk karısı Nina'dan (kızlık soyadıyla Nikolaevna Moldenhauer) olan kızı Irene Pritsak ve iki torunu Lailina Eberhard ve Michael Wissoff tarafından yaşatılmaktadır.

C. OMELJAN PRITSAK'IN ÖNEMLİ ESERLERİ

a. Kitaplar ve Ayrı Basımlar

1. *Turkologie und Altaistik, Islamkunde und Slavistik*, (Doktora Tezi), Berlin 1948.
2. *Soyuz Chmel'nitskogo Z Tureçinoyu 1648 Roku*, Munich 1948.
3. *Julius von Darkas Bibliographie*, Otto Harrassowitz:Wiesbaden 1954.
4. *Die Bulgarische Finstenliste und Die Sprache der Protebulgare*, Wiesbaden, 1955.
5. *Kollektivum und Individualis in Den Altaischen Sprachen*, ed. E. J. Brill, Leiden 1957.
6. *Nikolaus Poppe Bibliographie*, Otto Harrassowitz, Wiesbaden 1957.
7. *Das Alttürkische*, Reprinted from Handbuch der Orientalistik: Der Nahe und der Mittlere Osten: Altaistik: Turkologie, ed. E. J. Brill, Leiden 1963.
8. *Das Moholische*, ed. E. J. Brill, Leiden 1964.
9. *From the Babirs to the Hungarians*, Lorand Eötvös University, Budapest 1976.
10. *Ermeni Kıpçakçası*, Sevinç Matbaası, Ankara 1979.
11. *On the writing of history in Kievan Rus*, Cambridge, Mass.: Ukrainian Studies Fund, Harvard University, 1980.
12. *The Origin of Russia, Old Scandinavian Sources other than the Sagas*, Vol. 1, Cambridge 1981.
13. *Studies in Medieval Eurasian History*, London 1981.
14. *Khazarian Hebrew Documents of the Tenth Century*, (with Norman Golb), Ithaca New York 1982.

15. *The Slavs and the Avars*, Spoleto 1983.
16. *From Kievan Rus to modern Ukraine: Formation of the Ukrainian nation*, (with Mykhailo Hrushevski and John Stephen Reshetar), Mass.: Ukrainian Studies Fund, Harvard University, Cambridge 1984.
17. *On the Writing of History in Kievan Rus*, The Millenium Series, Cambridge 1986.
18. *When and Where was Olga Baptized?*, The Millennium Series, Cambridge 1987.
19. (ed.) "Introduction", *Lev Krevza's Obrona iednosci cerkiewney and Zaxarija Kopystenskiy's Palinodija*, Harvard Library of Early Ukrainian Literature: Texts, Vol. 3, Cambridge 1987, s. XI-XXIX.
20. "Neues über die Herkunft von Rus", *Sprach und Kulturkontakte im Polnischen, Gesammelte Aufsätze für A. De Vincenz*, Munich 1987, s. 327–339.
21. *The Distinctive Features of the "Pax Nomadica"*, Spoleto 1988.
22. (ed) "Introduction: Pylyp Orlyk's Concept of the Ukrainian Present, Past and Future", *The Diariusz podrozny of Pylyp Orlyk: 1727–1731*, Vol. 2, Harvard Library of Early Ukrainian Literature: Texts, Vol. 6, Cambridge 1988, s. XV-XXVII.
23. *Did the Arabs Call the Vikings "Magians"?*, Spoleto 1990.
24. *Şço take istorija Ukrayiny?*, Kiev 1990.
25. (ed) "Introduction: The Old Rus Kievan and Galician-Volhynian Chronicles. The Ostrozkyj (Xlebnikov) and Çetvertynskyj (Pogodin) Codices", Harvard Library of Early Ukrainian Literature: Texts, Vol. 8, Cambridge 1990, s. XV-IXII.
26. *Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus-Ukraine*, (ed. With Ihor Ševčenko and with the assistance of Miroslav Labunka), Cambridge 1990.
27. *Khazarsko-evreiskie dokumenty X veka*, Moscow 1997.
28. *The Origins of the Old Rus' Weights and Monetary Systems: Two Studies in Western Eurasian Metrology and Numismatics in the Seventh to Eleventh Centuries*, MA: Harvard Ukrainian Research Institute, Harvard University Press, Cambridge 1998.
29. *1491-1532 Yıllarında Osmanlı-Moskova İlişkileri*, TTK Yay., Ankara 1999.
30. *Osmanlı, Avusturya ve Yerleşik İmparatorluklarda Yaşamış Olan Romenler*, TTK Yay., Ankara 1999.

b. Makaleler

1. "The Decline of the Empire of the Oghuz Yabghu", *Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the United States*, 1952.
2. "Yowa'r und Kawar", *Ural-Altaische Jahrbücher*, No: 36, Wiesbaden: Otto Harrassowitz 1965, s. 390–393.
3. "An Arabic Text on the Trade Route of the Corporation of Ar-Rus in the Second Half of the Ninth Century" *Folia Orientalia*, No: 12, 1970, s. 241–259.
4. "The Pechenegs: A Case of Social and Economic Transformation", *Archivum Eurasiae medii aevi*, 1975.
5. "The Invitation to the Varangians", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol.1, No: 1, 1977, s. 7–22.
6. "Concerning the Union of the Hadjaç (1658)", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 2, No: 1, 1978, s. 116–118.
7. "Apologia pro Sua (sic?)", *Journal of Turkish Studies*, No: 2, Cambridge 1978, s. IX .
8. "The Khazar Kingdom's Conversion to Judaism", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 2, No: 3, 1978, s. 261–280.
9. "Kievian Rus and Sixteenth-Sixteenth Century Ukraine", *Rethinking Ukrainian History*, ed. Ivan L. Rudnytsky with the assistance of John Paul Himka, Edmonton 1981, s. 1–28.
10. "Die protobulgarische Aufschrift auf einer Bleiphombe aus Warna", *Scholia, Annemarie von Gabain zum 80 Geburtstag*, Wiesbaden 1981, s. 118–122.
11. "The Proto-Bulgarian Military Inventory Inscriptions", *Studia Turco-Bulgarica*, 1981, s. 33–61.
12. "The Polovcians and Rus", *Archivum Eurasiae medii aevi*, 1982.
13. "The Hunnic Language of the Attila Clan", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 6, No:4, 1982, s. 428–476.
14. "Das Alttürkische" *Handbuch der Orientalistik*, Vol. 5, Leiden 1982, s. 27–52.
15. "The Polovcians and Rus" *Archivum Eurasia Medii Aevi*, Vol. 2, Wiesbaden 1982, s. 321–380.
16. "The Old Turkic Title ywry'p'nt", *Studia Turcologica memoriae Alexii Bombaci Dicata*, Naples 1982, s. 403–406.

17. "An Eleventh-Century Turkish Bilingual (Turco-Slavic) Graffito from the St. Sophia Cathedral in Kiev", *Harvard Ukrainian Studies*, No:1, 1982, s. 152–166.
18. "Soviet-US Relations: A Proposal", *Harvard International Review*, Vol. 5, No: 2, November 1982.
19. "The Igor' Tale" *Roman Jakobson: What He Taught Us*, ed. Morris Halle, Ohio 1983, s. 30–37.
20. "Xodyna Reconsidered: From the Commentary to the Igor' Tale", *Studia Slavica in Honorem Olexa Horbatsch*, Vol. 1, Munich 1983, s. 153–162.
21. "Where was Constantine's Inner Rus?", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 7, 1983, s. 555–567.
22. "Rolja O. Lotoc'koho v zaxadax dlja uneva znennja ukazu zaborony Ukrajinskoho slova z 1876 g.", *Lycar praci i obviazku*, Totonto 1983, s. 109–115.
23. "Rozmowa z Prof. O. Pricakiem", *Zeszyt Historyczne*, No: 65, 1983, s. 3–19.
24. "Foreword", *The Great famine in Ukraine: The Unknown Holocaust*, Jersey City 1983, s. 7–8.
25. *Okeanos: Essays presented to Ihor Sevsenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, (ed. With Cyril mango), Cambridge 1984.
26. "A Historical Perspective on the Ukrainian Language Question", *Aspect of the Slavic Language Question, East Slavic*, Vol. 2, New Haven 1984, s. 1–8.
27. "Rolja Naukovoho Tovarystva im. Ševčenka (NTŠ) v istoriji Ukrayiny", *Visti z Sarselju*, No: 25, Paris 1983–1984, s. 1–20.
28. "Rolja Naukovoho Tovarystva im. Ševčenka (NTŠ) v istoriji Ukrayiny", *Al'manax Provydinnja*, Philadelphia 1984, s. 303–308.
29. "Ukraine and the Dialectics of Nation-Building", (with John S. Reshetar Jr.), *From Kievan Rus to Modern Ukraine: Formation of the Ukrainian Nation*, Cambridge 1984, s. 5–36.
30. "Preface", *Okeanos: Essays presented to Ihor Sevsenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, Cambridge 1984, s. XI–XIII.
31. "Ihor Ševšenko as a Byzantino-Slavicist and Historian", *Okeanos: Essays presented to Ihor Sevsenko on his Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students*, Cambridge 1984, s. 3–4.
32. "Foreward: The Kiev Mohyla Academy in Ukrainian History", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol: 8, No: ½, 1984, s. 5–8.

33. "A Select Bibliography of Soviet Publications Related to the Kiev Mohyla Academy and its Founders 1970–1983", (with Oksana Procyk), *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 8, No: ½, 1984, s. 229–250.
34. "Na porozi druhoho tysjaçolittja" *Na perexresti dvox tysjaçolit*, Regina-Saskatchewan 1984, s. 25–34.
35. "Na perexresti dvox tyjaçolit", *Na perexresti dvox tysjaçolit*, Regina-Saskatchewan 1984, s. 35–47.
36. "When and Where was Olga Baptized?", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 9, No:1/2–46, 1985, s. 5–25.
37. "On the Tunguz Numeral Nadan 'Seven'", *Bulletin of the Institute of North Eurasian Cultures*, Hokkaido University 1985, s. 1–8.
38. "V. Lypynskyj's Place in Ukrainian Intellectual History", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 9, No:3/4, 1985, s. 245–262.
39. "Prolegomena to the National Awakening of the Ukrainians during the Nineteenth Century", *Culture and Nationalism in Nineteenth Century Eastern Europe*, ed. Roland Sussex and J. C. Eade, Columbus-Ohio 1985, s. 96–110.
40. "V. Atanasij Velykyj, ÇSVV-Arxeohraf", *Analecta Ordinis S. Basili Magni*, sec. 2, Vol. 12 (18), 1985, s. 58–68.
41. "Ukrainian koryst benefit" *Studies in Ukrainian Linguistics in Honor of George Y. Shevelov*, New York 1985, s. 253–257.
42. "Old Turkic Regnal Names in the Chinese Sources", *Niguça Bitig. Journal of Turkish Studies*, Vol. 9, 1985, s. 205–211.
43. "Ukrajins horosijskiy dialoh", *Vidnova*, Vol. 2, Munich 1985, s. 42–47.
44. "The Origin of the Name Rus/Rus", *The Millennium Series*, Cambridge 1986.
45. "Kiev and All Rus: The Fate of a Sacral Idea", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 10, No:3/4, 1986, s. 279–300.
46. "The Initial Formula kanacsuvngn in the Proto-Bulgarian Inscriptions", *Studia Slavica Mediaevalia et Humanistica Riccardo Picchio dicata*, vol. 2, Rome 1986, s. 595–601.
47. "The Baptism of Ukraine and its Historical Significance", *Millnnium of Christianity in Ukraine: A Symposium*, ed. Joseph Andrijisyn, Ottawa 1987, s. 9–21.
48. "The Pogroms of 1881", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 11, No: ½, 1987, s. 8–43.

49. "Ivan Lysiak-Rudnytsky, Scholar and Communicator" *Essays in Modern Ukrainian History*, Cambridge 1987, s. XV-XXII.
50. "Ukraine as the Setting for the Emergence of Hasidism", *Israel and the Nations: Essays Presented in Honor of Shmuel Ettinger*, Jerusalem 1987, s. IXVII-IXXXXIII.
51. "Trois leçons sur l'histoire du Grand Duche de Lithuanie-Ruthenie (avec l'Ukraine) jusqu'en 1569", *Journal of Tuskish Studies*, Vol. 11, 1987, s. 105–121.
52. (with Igor Şevşenko) "A Note from the Editors: The First Ten Years of Harvard Ukrainian Studies", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 11, No: ½, 1987, s. 5–7.
53. "Kıpçakça", *Tarihi Türk Şiveleri*, (çev: Mehmet Akalın), Türk Kültürünu Araşturma Enstitüsü Yayınları, Ankara 1988, s. 111–122.
54. "Tjurksko-slavjanskoe dvujazyčnoe grafiti XI stoletija iz Sobora Sv. Sofii v Kieve", *Voprosy jazkoznanija*, No:2, 1988, s. 49–61.
55. "The Pre-Ashkenazic Jews of Eastern Europe in Relation to the Khazars, the Rus and the Lithuanians", *Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspective*, ed. Peter J. Potichnyj and Howard Aster, Edmonton – Alberta 1988, s. 3–21.
56. "Turkological Remarks on Constantine's Khazarian Mission in the Vita Constantini", *Orientalia Christiana Analecta*, No:231, 1988, s. 295–298.
57. "Vidkil jest pišla ruskaja zemlja?", *Zustrič (Warsaw)*, No: 13–14, Warsaw 1988, s. 25–28.
58. "The Origin of the Name Sibir", *Gedanke und Wirkung, Festschrift zum 90. Geburtstag von Nikolaus Poppe*, Wiesbaden 1989, s. 271–280.
59. "What Really Happened in 988?", *The Ukrainian Religious Experience*, ed. David J. Goa, Edmonton-Alberta 1989, s. 5–15.
60. "Şevçenko-prorok", *Suçasnist*, No: 12 (344), Munich 1989.
61. "The Pre-Ashkenazic Jews of Eastern Europe in Relation to the Khazars, the Rus' and the Lithuanians", *Ukrainian-Jewish Relations in Historical Perspective*, ed. Howard Aster and Peter J. Potichnyj, Canadian Institute of Ukrainian Studies Press, Canada: University of Alberta, 1990, s. 3–21.
62. "Na zori hrystyanstva na Rusi: Zustrič sxodu iz zaxodom", *Visnyk Akademii Nauk Ukrainskoj RSR*, No: 10, 1990, s. 81–94.

63. "Pamjati Dmytra Çyzevskoho", (with Ihor Şevçenko), trans.: Oksana Zabuzko, *Filosofska i sociolohicna dumka*, No: 10, 1990, s. 81–94.
64. "Shcho take istoriia Ukrayny?", *Slovo i chas*, No: 1, Kiev 1991, s. 53–60.
65. "Istoriosofija Myxajla Hruševskoho", *Myhajlo Hruševskyj, Istorija Ukrajiny-Rusy*, Vol. 1, Kiev 1991, s. XI-IXXIII.
66. "On the Chronology of Óláfr Tryggvason and Volodimer the Great: The Saga's Relative Chronology as a Historical Source", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 16, No: ½, 1992, s. 7–36.
67. "The System of Government under Volodimer the Great, and His Foreign Policy", *Harvard Ukrainian Studies*, Vol. 19, 1995, s. 573–593.
68. "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)", *İlmî Araştırmalar: dil, edebiyat, tarih incelemeleri 7*, İlim Yayma Cemiyeti yay., İstanbul 1999, s. 255–284.
69. "Türk-Slav Ortak Yaşamı: Güneydoğu Avrupa'nın Türk Göçebeleri", *Türkler*, Cilt: 2, Yeni Türkiye Yayımları, 2002, s. 509–520.

c. Bildiriler

1. "Two Migratory Movements in the Eurasian Steppe in the 9th-11th Centuries", *Conference Paper in Proceedings: Proceedings of the 26th International Congress of Orientalists*, Vol. 2, New Delhi 1964.
2. "Die Angange der altnordischen Saga: Die Perspektive eines Historikers", *The Sixth International Saga Conference*, 28. 7–2. 8. 1985, Workshop Papers II, Copenhagen 1985, s. 859–879.
3. "The Povest vremmenyx let and the Questions of Truth", *History and Heroic Tale A Symposium*, Odense 1985, s. 133–172.
4. "At the Dawn of Christianity in Rus", *Proceedings of the International Congress Commemorating the Millennium of Christianity in Rus-Ukraine*, ed. Omeljan Pritsak and Ihor Şevçenko with the assistance of Miroslav Labunka, Cambridge 1990, s. 87–113.

d. Sözlük Maddeleri

1. "Khazars", *Dictionary of the Middle Ages*, Vol. 7, New York 1982, s. 240–242.

2. New York-Oxford'da yayımlanan 1991 tarihli The Oxford Dictionary of Byzantium adlı sözlükte maddeler: "Alans", C. 1, s. 51–52; "Albanians", C. 1, s. 52–53; "Antae", C. 1, s. 108–109; "Balkans", C. 1, s. 248–249; "Bosporos, Cimmerian", C. 1, s. 313; "Çernjachovo", C. 1, s. 402–403; "Cherson", C. 1, s. 418–419; "Crimea", C. 1, s. 547–548; "Cumans", Vol. 1, s. 563–564; "Danube", Vol. 1, s. 586–587; "Dory", C. 1, s. 654–655; "Drougoubitai", C. 1, s. 662–663; "Ezeritai", C. 2, s. 772; "Goths", C. 2, s. 862; "Illyricum", C. 2, s. 987; "Kafa", C. 2, s. 1088–1089; "Khazaria", C. 2, s. 1126–1127; "Khazars", Vol. 2, s. 1127; "Melingoi", Vol. 2, s. 1334–1335; "Mongols", C. 2, s. 1395; "Pechenegs", C. 3, s. 1613–1614; "Phouulloi", Vol. 3, s. 1670; "Saltova", C. 3, s. 1833; "sarkel", Vol. 3, s. 1843–1844; "Sarmatians", Vol. 3, s. 1844; "Scythians", C. 3, s. 1857–1858; "Sklavenoi", C. 3, s. 1910; "Sklavinia", C. 3, s. 1910–1911; "Slavs", C. 3, s. 1916–1918; "Sougdaia", C. 3, s. 1931; "Tana", C. 3, s. 2009; "Tatars", C. 3, s. 2013; "Tmutorokan", C. 3, s. 2090; "Uzes", C. 3, s. 2147; "Zichia", C. 3, s. 2226–2227.

BİBLİYOGRAFYA

“Bibliohrafiia prats’ O. I. Pritsaka za 1981–1994”, *Skhidnyi svit*, No:1–2, Kiev 1994.

“Bibliography of Omeljan Pritsak”, Adelphotes: A Tribute to Omeljan Pritsak by His Students, ed. Frank E. Sysyn, *Harvard Ukrainian Studies*, No: 7, Cambridge, MA: HURI, 1991.

“Eucharisterion: Essay Presented to Omeljan Pritsak on His Sixtieth Birthday by his Colleagues and Students”, *Harvard Ukrainian Studies*, No: 3–4, 1980.

Georgievna Vandalkovskaia, Margarita, *Istoricheskaiia nauka rossiiskoi emigratsii: "Evraziiskii soblazn"*, Pamiatniki istoricheskoi mysli, Mokva 1997.

Gewertz, Ken, “Linguistics, history scholar Pritsak 87”, *Harvard University Gazete*, 15 June 2006.

<http://www.brama.com/pipermail/aaus-list>

<http://www.kyrgyz.ru/>, Форум: “Центральноазиатского исторического сервера”, Клуб: Центральноазиатского исторического сервера”, Жизнь знаменитых людей (ЖЗЛ).

Kenan, Edward L., “Omeljan Pritsak (1919–2006)[Obituary]”, *Kritika: Explorations in Russian and Eurasian History*, Vol. 7, No: 4, 2006.

Pritsak, Omeljan, “Apologia pro Sua (sic?)”, *Journal of Turkish Studies/Türklük Bilgisi Araştırmaları*, No: 2, Cambridge 1978.

_____, “Dlia Omeliana Pritsaka: Memuarnyi zhmutok do 75-richchia”, *Skyhidnyi svir*, No:1 -2, 1994.

_____, *Khazarian Hebrew Ducuments of the Tenth Century*, (with Norman Golb), Ithaca, Cornell University Pres, New York 1982.

_____, *Khazarsko-evreiskie dokumentry X veka*, Moscow 1997.

_____, “Orientierung und Farbsymbolik”, *Speculum*, No: 4, 1953.

_____, “Shcho take istoriia Ukrayny?”, *Slovo i chas*, No: 1, Kiev 1991.

_____, “The Slavs and the Avars”, *Settimane di studio del Centro italiano di studii sull'alto medioevo*, No:30, Spoleto, 1983.

Schramm, Gottfried, "Neues Licht auf die Entstehung der Rus?", *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas*, Neue Folge, 31, 2, 1983.

Studies in Medieval Eurasian History, Variorum Peprints, London 1981.